

Літовка О. П. Проблеми осіб з особливими потребами / О. П. Літовка, В. Є. Чурілова // Система надання освіти дітям з особливими потребами в умовах сучасного навчального закладу : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Лисичанськ, 14 груд. 2016 р.). – Лисичанськ : ФОП Пронькіна К. В., 2016. – С. 81–84.

ПРОБЛЕМИ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Літовка Олена Петрівна,

Чурілова Вікторія Євгенівна.

Відокремлений підрозділ

„Лисичанський педагогічний коледж

Луганського національного

університету імені Тараса Шевченка”

м. Лисичанськ

В статті наводяться статистичні данні щодо людей з обмеженими можливостями, порівнюються загальносвітові та національні тенденції даного явища. Розглядаються найбільш значущі чинники, що призводять до зростання чисельності інвалідів в Україні. Аналізуються проблеми людей з особливими потребами в залежності від вікової категорії (дітей-інвалідів та дорослих інвалідів).

Ключові слова: люди з обмеженими можливостями, особливі потреби, проблеми.

В статье указываются статистические данные про категорию людей с ограниченными возможностями, сравниваются общемировые и национальные тенденции. Рассматриваются наиболее значимые факторы, которые приводят к увеличению численности инвалидов в Украине. Анализируются проблемы людей с особенными потребностями в зависимости от возрастной категории (детей-инвалидов и категории взрослых инвалидов).

In the article statistical data are specified about the category of people with the limited possibilities, world and national tendencies are compared. The most

meaningful factors which result in the increase of quantity of invalids in Ukraine are examined. The problems of people are analysed with the special necessities depending on an age category (children-invalids and category of adult invalids).

Інвалідність є соціальним явищем, уникнути якого не може жодне суспільство. У всьому світі майже кожна десята людина зазнає тих чи інших обмежень, з них майже 470 млн. людей працездатного віку. Ці дані засвідчують масштабність та глобальний характер проблеми інвалідності. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів проголошують, що кожна людина та її потреби важливі для суспільства [3].

За визначенням Л. Пірога, у Радянському Союзі імідж здорового суспільства створювався за рахунок ізоляції людей з інвалідністю. Україна успадкувала цю систему, таким чином люди з інвалідністю рідко зустрічаються серед широкого загалу. Десятиліттями система реабілітації була спрямована в основному на медичну реабілітацію, залишаючи поза увагою соціальну та трудову реабілітації. Як правило, люди з інвалідністю були працевлаштовані на спеціальних закритих та субсидованих підприємствах, що сприяло їх подальшій ізоляції від суспільства. Негативні наслідки перехідного періоду вплинули на них більше ніж на інші соціальні групи. Сьогодні, людям з інвалідністю досить важко знайти точку опори на ринку праці. Наразі лише 22% людей з інвалідністю працездатного віку працевлаштовані.

Автор підкреслює, що кількість інвалідів в Україні за останні 5 років зросла на 5,5% і на початок 2016р. складала 2,7 млн. осіб, або майже 6% загальної чисельності населення. За даними Державного комітету статистики України, на початок 1999р. в Україні налічувалося понад 2,5 млн. осіб офіційно визнаних інвалідами, тобто близько 5% усього населення країни. Якщо на початку 1990-х рр. загальна кількість інвалідів у країні становила трохи менше 3% населення (близько 1,5 млн. осіб), то на 1 січня 2016р. вона перейшла 6%-й рубіж і дорівнювала 2 млн. 741 тис. [3]. Такі статистичні дані приблизно вдвічі менше за середньосвітовий оціночний орієнтир (10%). [4, 54] Така різниця поки

що не знайшла чіткого пояснення, але важко уявити, що вітчизняна ситуація настільки відрізняється у кращий бік від загальносвітової, враховуючи реалії української економіки, екології, соціальної підтримки найбільш уразливих верств населення протягом останніх 10–15 років.

Фахівці роблять різні припущення щодо такої різниці. Можливо, вона криється в різних критеріях встановлення інвалідності, оскільки в різних країнах світу існують різні підходи та різні концепції. Можливо, певна частина людей хоча й відчуває за станом здоров'я певні обмеження щодо повноцінного здійснення біологічних і соціальних функцій, але не звертається до медичних установ для встановлення інвалідності. Так може бути через те, що обмежені можливості цих людей не підкріплені явними ознаками вад і захворювань, які входять до офіційного переліку, котрим керуються медико-соціальні експертні комісії при встановленні інвалідності. Дехто може не звертатися через неуважне ставлення до власного здоров'я. Така поведінка характерна для жителів тоталітарних суспільств. І цей феномен, можливо, не зник повністю в частини населення й у посттоталітарних умовах. Інколи люди можуть не звертатися через недостатню поінформованість. І, очевидно, далеко не кожний, у кого спостерігаються стійкі розлади певних функцій (наприклад погіршення функцій органів чуття, серцево-судинної системи, опорно-рухового апарату внаслідок перенесених інфекційних захворювань тощо), систематично проходить курс лікування і, відповідно, у разі необхідності отримує тимчасову або постійну інвалідність. Можливо, впливає і те, що ті, хто за визначеними медичними критеріями об'єктивно має право на встановлення інвалідності, не завжди в змозі це право реалізувати у зв'язку з матеріальними проблемами, через побутові причини або бюрократичні перешкоди. Може впливати віддаленість місця проживання від осередків соціальних і медичних служб, недостатня уважність з боку фахівців на місцях, необізнаність самої людини та її оточення щодо послідовності потрібних дій і адресності звернень, особливо в сільській місцевості, невеликих поселеннях тощо.

Таким чином, можна припустити, що певна частина людей з обмеженими можливостями не потрапляє до зведень офіційної статистики [2, 32-34]. Таку різницю між вітчизняною статистикою і світовими оцінками слід враховувати при оцінці ситуації, хоча й офіційна цифра (майже 2,7 млн.) теж достатньо вагомий показник актуальності проблеми інвалідності для України. До того ж, щоб реально уявляти кількісний аспект проблеми, слід мати на увазі, що близько 20% інвалідів становлять інваліди I групи і діти-інваліди, тобто ті, хто значною мірою потребує обслуговування іншими людьми [4].

Особливу стурбованість викликають тенденції процесу інвалідизації населення України у динаміці. Так, з 2010 по 2016 рр. майже всі щорічні показники інвалідизації (окрім загальної кількості населення, що зменшується) зростали.

Реалізація Україною стратегічного курсу щодо побудови соціально орієнтованої ринкової економіки та інтеграція її у світовий економічний простір потребують здійснення ряду першочергових заходів щодо посилення соціального захисту та забезпечення розвитку вразливих верств населення, в тому числі, осіб з обмеженими фізичними можливостями. Прогресивні країни, прямуючи до інтегрованого цивілізованого суспільства, керуються загальною стратегічною метою – забезпечення повноцінної участі людей з інвалідністю в суспільному житті та вирішення питань, пов'язаних з залученням громадян з інвалідністю до усестороннього активного життя [3].

Показники інвалідності населення є важливим індикатором, який характеризує стан здоров'я нації та певною мірою може відображати рівень розвитку системи охорони здоров'я та ефективність реалізації соціальної політики держави. Упродовж останніх років Україна проводить послідовну політику переходу від медичної до соціальної моделі інвалідності, що передбачає комплексне розв'язання проблем інвалідності та кардинальної зміни підходів до ролі і місця людей з обмеженими фізичними можливостями в економічному та соціальному житті суспільства. Аналіз стану забезпечення людського розвитку осіб з обмеженими фізичними можливостями ґрунтується

на співставленні фактичних даних та даних про потребу людей з інвалідністю в освіті, працевлаштуванні, певному рівні матеріального добробуту, охороні здоров'я тощо.

Високу частку інвалідів у загальній чисельності населення України обумовлено комплексним впливом багатьох чинників, серед яких найбільш значущими є наступні:

- дефіцит бюджетних асигнувань на лікувально-профілактичні заходи;
- нестача медичних кадрів та недостатня кількість сучасного лікувального обладнання (особливо у сільській місцевості);
- забруднення навколишнього середовища, у першу чергу, наслідки аварії на Чорнобильській АЕС;
- інтенсивний розвиток техніки, транспортних технологій та урбаністичних процесів, що призводить до зростання техногенного травматизму;
- непослідовна та низько результативна охорона та безпека праці, особливо на підприємствах недержавної форми власності, що призводить до високого виробничого травматизму.

Відсутність культури здорового способу життя, нерациональне харчування, споживання сурогатів спиртних напоїв також патогенно впливають на стан здоров'я нації. Існує пряма та значна кореляція між соціально-економічними проблемами розвитку суспільства та зростанням показників інвалідності.

Значна кількість населення з інвалідністю потребує вирішення багатьох проблем, що пов'язані із розширенням можливостей людського розвитку. У рамках проведення аналізу стану забезпечення людського розвитку осіб з інвалідністю в Україні слід зосередити увагу на віковій структурі населення з інвалідністю з метою визначення відповідних потреб різних вікових категорій.

Так, у період з 2005 по 2008 рік спостерігалась негативна тенденція до зростання частки дітей-інвалідів як у загальній чисельності інвалідів, так і в чисельності дітей віком від 0 до 14 років. Високий показник інвалідності дітей зумовлений цілою низкою соціально-економічних причин, серед яких

основними є: недосконалість існуючої системи медичного забезпечення дітей та підлітків, погіршення якості харчування, техногенні перевантаження, зменшення обсягу профілактичних програм в амбулаторно-поліклінічній ланці охорони здоров'я, недосконалість системи психолого-педагогічної підтримки дітей із соціально неблагополучних родин, неефективність освітніх програм для формування у дітей культури здоров'я тощо [4].

Для дітей з інвалідністю важливою складовою людського розвитку є забезпечення належної освіти. Адже ефективна адаптація та інтеграція дітей, з порушеннями фізичного та/або розумового розвитку у суспільство неможливі без здобуття ними повноцінної дошкільної, шкільної та позашкільної освіти. Так, у 1,7 тис. спеціальних дошкільних навчальних закладів здобуває освіту 35,1 тис. дітей-інвалідів.

Після здобуття дошкільної освіти подальше формування особистості дітей з особливими потребами, забезпечення їх соціально-психологічної реабілітації, трудової адаптації здійснюється у загальноосвітніх навчальних закладах. Незважаючи на те, що останнім часом навчання дітей-інвалідів у загальноосвітніх навчальних закладах визнано державним пріоритетом, так і не створено достатніх умов для його забезпечення, через те, що переважна більшість дітей-інвалідів продовжує здобувати освіту у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах.

Для категорії дорослих інвалідів актуальним є підвищення рівня їх зайнятості, що є одним із пріоритетів державної соціальної політики щодо людей з інвалідністю. Загальновизнано, що саме трудова діяльність відіграє особливу роль у процесі інтеграції інвалідів до суспільного життя, це допомагає їм відчувати власну необхідність як з боку родини, так і суспільства в цілому, подолати наслідки інвалідності, поліпшити власний матеріальний добробут завдяки отриманню заробітної плати, забезпечити повноцінну реабілітацію.

Протягом останніх років спостерігається стійка позитивна тенденція до збільшення кількості фактично працюючих інвалідів на підприємствах (об'єднаннях), в установах та організаціях, які подали звіти про зайнятість і

працевлаштування інвалідів до регіональних відділень Фонду соціального захисту інвалідів. Так, якщо у 2003 році на таких підприємствах працювало 288 296 інвалідів, то у 2008 році – 427 864 інвалідів, тобто чисельність зайнятих інвалідів зросла майже у 1,5 рази [1, 10].

Реалізація політики щодо інтеграції інвалідів у суспільство на сучасному етапі потребує забезпечення максимально зручних умов життя і побуту людей з обмеженими фізичними можливостями, зокрема створення "безбар'єрного" середовища, в якому зазначена категорія громадян матиме можливість без ускладнень користуватися усіма елементами інфраструктури, відвідувати будь-які об'єкти житлового та громадського призначення, вільно пересуватися транспортом, користуватися засобами зв'язку та мати доступ до інформації.

Проте рівень доступності навколишнього простору для людей з різними формами інвалідності поки що залишається однією з найнагальніших проблем. Складність у забезпеченні доступності полягає в тому, що люди з різними формами інвалідності потребують різних видів доступності. Так, інваліди-візочники потребують забезпечення пологого в'їзду у приміщення та відповідну ширину дверей, наявність ліфтів відповідного розміру тощо. У той час люди зі слабким зором потребують написів на основних об'єктах шрифтом Брайля і т.п. Тому визначити однозначно, на який відсоток доступним є навколишнє середовище для людей з інвалідністю досить складно.

Варто визнати, що за останні роки хоча й зроблено суттєві кроки щодо розробки та реалізації соціальної політики щодо цієї категорії громадян, проте, низка серйозних проблем залишається не вирішеними. Основною метою державної соціальної політики щодо інвалідів в Україні має бути забезпечення рівних можливостей та реалізація конституційних прав цієї категорією громадян, створення сприятливих правових, політичних, соціально-економічних, медичних, психологічних, організаційних умов і гарантій для забезпечення людського розвитку та інтеграції у суспільне життя.

Література:

1. Врегулювання проблемних питань працевлаштування та захисту прав інвалідів у сфері праці: практ. посіб. / уклад. О.В. Бабак, І.В. Гладка, Н.М. Малиновська, В.Й. Скаковська; за заг. ред. В.М. Дьяченка, М.Л. Авраменка. – К.: “Ун-т Україна”, Всеукр. центр професійної реабілітації інвалідів, 2007. – 156 с.

2. Іванова І.Б. Проблеми соціально-психологічної адаптації інвалідів // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інтеграція аномальної людини в сучасній системі соціальних відносин». – К., 1994. – С. 32-34.

3. Іванова І.Б. Соціально-педагогічна робота з дітьми-інвалідами в системі соціальних служб для молоді. – канд. пед. наук.: 13.00.05 /Київський університет ім. Т.Г. Шевченка. – К., 1998. – 19 с.

4. Пирог Л.А. Социальная реабилитация «нетипичных» детей. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.isras.ru/files/File/Socis/2005-6/chernyaeva_soc_rehabi.pdf.